

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.10>

**ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ОХОРОНИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 9223 ВІД 19.04.2023)**

Михайло Олександрович АКІМОВ,

канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0001-7715-0259>

**DISCUSSION ISSUES OF THE IMPROVEMENT OF CRIMINAL LAW PROTECTION
OF THE BASICS OF NATIONAL SECURITY IN THE INFORMATION SPHERE
(ON THE EXAMPLE OF THE DRAFT LAW REG. NO. 9223 DATED FROM APRIL 19TH, 2023)**

While martial law has been introduced in Ukraine since February 24th, 2022, more than twenty laws amending the Criminal code of Ukraine have been adopted. However, certain legislative initiatives in this field, particularly concerning issues of criminal legal protection of the basics of national security, are insufficiently substantiated and poorly formulated. Namely, the draft law Reg. No. 9223 dated from April 19th, 2023, aims to protect Ukraine's national security and national interests in the information sphere. But analysis of its text reveals its questionable compliance with the Constitution of Ukraine and inconsistencies with the current Criminal Code of Ukraine, including possible arbitrary interpretation, corruption risks, incorrect wording of the criminal offences' dispositions etc.

Починаючи із березня минулого року, прийняті та набули чинності двадцять два закони про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [2]. Законодавець у такий спосіб реагував на потребу унормування тих правовідносин, що актуалізувалися саме у воєнний час. Водночас добре відомо, що деякі суб'єкти права на законодавчу ініціативу намагаються аналогічним чином реалізувати відверто популістські ініціативи у кримінально-правовій політиці, часто без здійснення належної експертизи законопроектів чи всупереч негативним висновкам фахівців. На превеликий жаль, стосується це і кримінально-правової охорони основ національної безпеки в інформаційній сфері, де в силу характерних особливостей розвитку суспільства на сучасному етапі будь-яка спроба унормування і так сприймається вельми неоднозначно.

Метою законопроекту реєстр. № 9223 від 19.04.2023 “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України”, далі – законопроект 9223 [3], його розробники визначили захист національної безпеки та національних інтересів України в інформаційній сфері (шляхом криміналізації створення, придбання, використання або збуту облікових записів, у тому числі тих, які містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача, в інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційних системах, електронних комунікаційних мережах, для розміщення та поширення недостовірної інформації (у тому числі від імені інших осіб, причетність яких до оприлюдненої інформації не підтвердже-

на), або для втручання в діяльність фізичних і юридичних осіб, якщо такі дії сприяють підвищенню рівня соціальної напруги, порушують конституційні права і свободи громадян, спрямовані на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, національній, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, або для здійснення впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій державними органами чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів).

Не можна заперечити значущість зазначених цінностей саме в умовах збройної агресії проти нашої держави, що триває, проте це чи не єдине, в чому можна підтримати суб'єкта права на законодавчу ініціативу, оскільки зміст законопроекту 9223 викликає самі лише критичні зауваження.

Перш за все автори законодавчої ініціативи самі вказують, що за правилами різних соціальних мереж створення та використання облікових записів, що містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача, не завжди є забороненим діянням (а надто не тягне за собою ті чи інші правові наслідки). Наприклад, обліковий запис справді може містити неправдиві відомості про власника (користувача), але при цьому не використовується із протиправною метою. За таких умов законність втручання (та ще й у формі застосування найбільш суворого заходу державного примусу) у процес реалізації права на свободу слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, гарантованого статтею 34 Конституції України [1], уявляється принаймні неспірною.

Більше того, кримінально караним (відповідно до частини третьої статті 114-3 КК України в редакції законопроекту 9223) має бути використання облікових записів, у тому числі тих, які містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача, в інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційних системах, електронних комунікаційних мережах, для розміщення та поширення недостовірної інформації (у тому числі від імені інших осіб, причетність яких до оприлюдненої інформації не підтверджена), або для втручання в діяльність фізичних і юридичних осіб, якщо такі дії сприяють підвищенню рівня соціальної напруги, порушують конституційні права і свободи громадян, або іншим чином загрожують національній безпеці, за відсутності ознак державної зради. Буквальне тлумачення словосполучення “у тому числі тих, які містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача” уможливорює ситуацію, за якої мова йтиметься про використання будь-яких облікових записів. Відтак саме лише розміщення та поширення користувачем інформації, що хоча б здаватиметься зацікавленій особі (органу) недостовірною або такою, що впливає на діяльність фізичних та юридичних осіб, якщо такі дії сприяють підвищенню рівня соціальної напруги, порушують конституційні права та свободи громадян чи іншим чином загрожують національній безпеці, за відсутності ознак державної зради, буде тягнути за собою кримінальну відповідальність для такого користувача. Такий механізм не лише відкриватиме можливості для необмеженого свавілля, але й міститиме явний корупційний ризик.

Викладення простого складу кримінально протиправного діяння (частина перша статті 114-3 КК України у редакції законопроекту 9223) також вельми некоректне. Серед іншого:

– уявляється сумнівною криміналізація розповсюдження інформації, яка на момент вчинення такого розповсюдження не є (не визнана офіційно) недостовірною або щодо недостовірності якої особа сумнівно помилялась;

– словосполучення “облікових записів”, вжите у множині, при буквальному тлумаченні означатиме, що кримінально протиправне діяння має місце лише у випадку вчинення певних дій щодо двох і більше облікових записів. Залишається незрозумілим, яким чином слід кваліфікувати дії особи, вчинені щодо одного облікового запису;

– визначення “завідомо неправдиві відомості щодо користувача”, через яке охарактеризовано “облікові записи”, є занадто неконкретним та не відповідає принципу правової визначеності, на обов’язковості дотримання якого неодноразово наголошували у своїх рішеннях Конституційний Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини;

– “створення” облікового запису, “за допомогою” якого “поширюється недостовірна інформація” або “здійснюється втручання в діяльність”, неможливе (адже на момент створення ще не встановлено і тим більше не доведено мету створення);

– не зрозуміло, яким чином у діях “на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, національній, державній, економічній чи інформаційній безпеці України” можуть бути відсутні ознаки державної зради;

– одне і те саме діяння – використання облікових записів, у тому числі тих, які містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача, в інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційних системах, електронних комунікаційних мережах, для розміщення та поширення недостовірної інформації (у тому числі від імені інших осіб, причетність яких до оприлюдненої інформації не підтверджена), або для втручання в діяльність фізичних і юридичних осіб, якщо такі дії шкодять (загрожують) національній безпеці, за відсутності ознак державної зради – одночасно підпадає під ознаки частин першої та третьої даної статті, що неприпустимо за правилами законодавчої техніки.

Крім цього, у разі прийняття законопроекту 9223 у запропонованому вигляді частина друга статті 114-3 КК України утворюватиме штучну конкуренцію з частиною першою статті 258 КК України, адже метою терористичного акту теж може бути вплив “на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій державними органами чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів”. Зауважимо, що покарання за частиною другою статті 114-3 КК України (у редакції законопроекту 9223) менш суворе, ніж за частиною першою статті 258 КК України.

Не визначає законопроект 9223 і те, яким чином відрізнити “розміщення” від “поширення” інформації (в контексті частини третьої статті 114-3 КК України), коли йдеться про соціальні мережі (позаяк перше автоматично передбачає друге). До того ж чинне законодавство не визначає поняття “рівень соціальної напруги”, не кажучи вже про його “підвищення”. За таких умов і з огляду на те, що склад кримінального правопорушення, передбачений частиною третьою статті 114-3 КК України (у редакції законопроекту 9223), сформульований як матеріальний, незрозуміло, коли саме настає шкода, що обу-

мовляє визнання відповідного кримінально протиправного діяння закінченим, і якою за характером вона має бути.

Нарешті, суб'єкт права на законодавчу ініціативу без жодних пояснень передбачає у частини четвертій статті 114-3 КК України (у редакції законопроекту 9223) більш суворе покарання за діяння, передбачені частинами першою та другою цієї статті, але одночасно не посилює покарання за діяння, передбачене частиною третьою цієї статті.

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне наголосити на безумовній необхідності ретельної наукової експертизи законодавчих ініціатив у сфері криміналізації (декриміналізації) певних діянь. У протилежному випадку наслідками може бути не лише масове незадоволення суспільства та вірогідне визнання законодавчих новел неконституційними, але й використання ситуації, що склалася, державою-агресором на шкоду Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4269> (дата звернення: 19.11.2023).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.11.2023).
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України : законопроект реєстр. № 9223 від 19.04.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41788> (дата звернення: 19.11.2023).